ESTUDIS DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES /LXXX/

MISCEL·LÀNIA JOSEP MASSOT I MUNTANER

1

PAM

ESTUDIS DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES

LXXX (2026)

Comitè editor

Javier Giralt Latorre, president
Veronica Orazi, vicepresidenta
Rafael Roca Ricart, tresorer
Xavier Montoliu Pauli, secretari
Rosa Maria Agost Canós, vicesecretària
Esteve Clua Julve, vocal
Nicolau Dols Salas, vocal
Ares Llop Naya, vocal
Max W. Wheeler, vocal

MISCEL·LÀNIA JOSEP MASSOT I MUNTANER / 1

ASSOCIACIÓ INTERNACIONAL DE LLENGUA
I LITERATURA CATALANES
ANGLO-CATALAN SOCIETY
ASSOCIAZIONE ITALIANA DI STUDI CATALANI
DEUTSCHER-KATALANISTENVERBAND
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Primera edició, octubre de 2026
© Els autors, 2026
La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona
ISBN: 978-84-9191-433-4
Dipòsit legal: B. 15297-2026
Imprès a Gráficas Rey

PRÒLEG

Records de vida i relació personal amb el pare Massot[1]

El pare Massot va ingressar com a monjo a l'abadia de Montserrat l'any 1962 i va llicenciar-se en filologia romànica a la Universitat de Barcelona l'any 1963. Jo vaig acabar la mateixa carrera a la mateixa universitat l'any 1966. La seva estada a Montserrat i la diferència de cursos expliquen que no ens coneguéssim durant l'època d'estudiants, i, si ens havíem vist, ni ell ni jo no ho recordàvem. La nostra primera trobada va ser l'any 1970 en un tren que començava el trajecte de nit des de Barcelona cap a Amsterdam, amb transbord a París. Feia poc que en Joaquim Rafel i jo ens havíem casat i fèiem el viatge per a assistir al col·loqui sobre el català que s'havia de celebrar en aquesta ciutat neerlandesa. Quan estàvem a punt de posar-nos a dormir, de sobte, s'obre la porta del nostre compartiment i entra, amb un cert ímpetu —potser li havia costat d'obrir-la—, un senyor jove, amb

1. Vaig llegir aquest text, amb el títol *Record de Josep Massot i Muntaner*, com a homenatge al pare Massot amb motiu de la reunió de l'Assemblea de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, celebrada a Vic el dia 1 de juliol de 2022, en el marc del XIX Col·loqui Internacional de l'Associació. La Junta de Govern m'ha demanat de reproduir-lo en aquest volum dels *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, que forma part de la miscel·lània dedicada a homenatjar el savi i la persona que fou aquest religiós benedictí de Montserrat. Pràcticament no hi he introduït modificacions i he mantingut l'estil directe propi d'un text que s'adreçava a un públic presencial que havia tractat personalment el pare Massot o que, com a mínim, el coneixia a través de la seva magna obra.

ulleres i un posat entre desorientat i misteriós; va barbotejar alguna paraula no gaire comprensible, va tancar la porta i va marxar. L'endemà al matí, amb el canvi de tren, sortint de l'estació a París, el vam tornar a veure, solitari, en el nostre vagó. Potser el seu aspecte no ens era del tot desconegut, però en aquells darrers anys d'agitació antifranquista, avesats com estàvem als talps i a ser espiats com a catalanistes al claustre de la Facultat de Lletres, i més si havíem sovintejat les classes clandestines dels Estudis Universitaris Catalans, tant ell com nosaltres, que llavors ja érem professors a la universitat, tendíem a desconfiar de fesomies no identificades. Arribats cadascú pel seu compte, ell i nosaltres, a la destinació, en Jordi Carbonell ens va fer conèixer; vam riure plegats i es va esvair aquella sensació que teníem d'espionatge mutu.

Com vostès ja saben, l'embrió de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC) va ser una iniciativa de Georges Straka, catedràtic de la Universitat d'Estrasburg, que, estimulat entre d'altres pel professor Antoni M. Badia i Margarit, va organitzar l'any 1968 unes jornades d'estudi en el Centre de Filologia Romànica d'aquella ciutat dedicades íntegrament al català. Aquest consta com a I Col·loqui de la nostra associació: hi van assistir trenta-nou congressistes, set dels quals eren els ponents i l'organitzador. Allà es va gestar la idea de donar continuïtat a aquelles jornades en forma de congressos de catalanística, que es van anomenar col·loquis. Com que en aquella època no hi havia cap possibilitat d'organitzar un congrés de catalanística dins l'Estat espanyol, la següent oferta va venir dels romanistes de la Universitat d'Amsterdam, de la mà de Felip M. Lorda i Alaiz i Jean Roudil. En aquesta ciutat l'any 1970 es va celebrar l'anomenat II Col·loqui Internacional sobre Català, que consta com a segon de la nostra associació. Va assistir-hi Josep Carner i se li va fer un homenatge. Malauradament va morir pocs mesos després. A Amsterdam es va crear una Comissió Gestora, formada per Antoni M. Badia i Margarit, president; Felip M. Lorda i Alaiz, secretari, i tres vocals, Josep M. Batista i Roca, Germà Colon i Domènech i Georges Straka. La comissió s'encarregava de preparar l'esborrany d'uns estatuts per a oficialitzar una associació d'abast internacional, amb seu a Amsterdam. Finalment, tres anys més tard, el dia 13 d'abril de 1973,

es va celebrar la sessió plenària constituent de l'AILLC, en ocasió del tercer col·loqui celebrat a Cambridge. En aquesta sessió es va debatre i es va aprovar el projecte d'estatuts redactat per la Comissió Gestora i en la reunió de l'Assemblea General es va elegir la primera Junta de Govern, formada per Antoni M. Badia i Margarit, president; Arthur Terry, vicepresident; Josep Massot i Muntaner, secretari; Felip M. Lorda i Alaiz, tresorer; Gret Schib, vicesecretària, i quatre vocals: Jordi Carbonell i de Ballester, Germà Colon i Domènech, Maurice Molho i Giuseppe Tavani. I així és com el pare Massot va assumir un càrrec que, com que segons els estatuts estava sotmès a reelecció però era prorrogable de manera indefinida, va ostentar fins a l'any 1994. D'altra banda, tant els assistents al primer col·loqui l'any 1968, com els que vam anar al d'Amsterdam el 1970 o al de Cambridge el 1973 figurem, segons els estatuts aprovats, com a membres fundadors de l'Associació; per això, el pare Massot figurava també com a membre fundador.

La meva relació amb el pare Massot es va fer més intensa al llarg dels anys vuitanta. L'Associació estava regulada per la legislació holandesa i el tresorer també havia de ser una persona resident en aquell país. Per aquest motiu ho va ser primer Felip M. Lorda; a partir de 1979, Nic Stolp, i des de 1991 fins a 1997, Araceli Dalmau. A conseqüència, el pagament de quotes dels socis de l'Estat espanyol, que eren els més nombrosos, i la liquiditat econòmica en general eren dificultosos, irregulars i poc flexibles. Per aquesta causa, poc després del col·loqui d'Andorra —el primer en terres catalanes, l'any 1979— i per iniciativa del pare Massot i del professor Badia i Margarit, que sempre va vetllar per l'Associació, es va decidir de tenir una mena de tresoreria doble, una d'oficial a Amsterdam i una segona gestionada des de Barcelona, inicialment pel secretari, el pare Massot, i poc temps després per Joaquim Rafel i Fontanals, que sense tenir cap càrrec a la Junta era un dels socis fundadors. En ocasió del Col·loqui de Roma l'any 1982, amb Joaquim Rafel com a vocal de la Junta de Govern, es va oficialitzar la tresoreria de Barcelona obrint un compte en una caixa d'estalvis i regularitzant el cobrament de quotes. De fet, entre poc abans de 1982 i fins al 1997, van existir dues tresoreries, la d'Holanda i la de Barcelona. Amb motiu del Col·loqui de Palma de Mallorca,

l'any 1997, es va liquidar la tresoreria d'Holanda i es va traspassar tot a Barcelona, amb Joaquim Rafel com a únic tresorer. He entrat en tots aquests detalls perquè expliquen que, des de principi dels anys vuitanta, van començar a sovintejar a casa les reunions entre el secretari de l'AILLC i el tresorer delegat a Barcelona, normalment aprofitant l'hora de sopar. El pare Massot era bon menjador, un convidat agraït que gaudia amb tota mena de menjar i sempre estava molt ben informat, i les vetllades solien ser llargues de feina i de conversa. Els meus fills, a més, sempre van estar molt contens amb aquests sopars perquè el pare Massot, a més de ser molt canaller, donar-los conversa i interessar-se per tot el que feien, sempre els portava llibres, que, a mesura que creixien, eren infantils, juvenils o més especialitzats.

Durant els anys vuitanta el nombre de membres de l'Associació s'havia incrementat molt, i el secretari i el tresorer delegat eren del parer que tenir una associació que es gestionava principalment des de Catalunya però que tenia la seu a Amsterdam era poc operatiu. Per això, com ja he explicat, l'any 1982 havien obert un compte en una entitat bancària de Barcelona. Al mateix temps, però, la situació política a l'Estat espanyol havia canviat: amb el restabliment, primer provisional, de la Generalitat de Catalunya l'any 1977 i, definitiu, el 18 de desembre de 1979, els col·loquis no calia anar-los a fer necessàriament a l'estranger, i el primer dins l'Estat espanyol va ser a Tarragona, l'any 1985. A conseqüència de tot plegat, el secretari i el tresorer delegat van iniciar els tràmits per tal de legalitzar l'Associació dins l'Estat i inscriure-la al Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya, sense prescindir, però, de la seu holandesa, per si de cas. El text que es va presentar era el mateix dels estatuts aprovats a Cambridge amb només dues modificacions. En primer lloc, s'eliminava l'article 2 («Sanció»), que definia l'Associació com «un organisme científic internacional instituït d'acord amb la legislació d'Holanda en aquesta matèria, que, acomplert el tràmit corresponent, té la sanció de la Corona holandesa». En segon lloc, es modificava l'article 4, referit a la seu. En el text inicial s'establia que «la seu de l'Associació és l'Institut d'Hispanística (Secció Catalana) de la Universitat d'Amsterdam». En la nova versió, aquest article va passar a ser el tercer, i fixava que la seu de l'Associació «és l'Institut d'Estudis Catalans, de Barcelona. Àmbit:

Principalment Catalunya», amb el darrer punt de l'article afegit preceptivament. El dia 21 de maig de 1986 els estatuts van entrar al Registre signats, en aquest ordre, per Ramon Aramon, Josep Moran, Joaquim Rafel, Lídia Pons i Josep Massot, i van quedar inscrits el dia 28 del mateix mes i any. Es tractava d'un pas important perquè oficialitzava l'Associació en el lloc on es gestionava, i això era especialment rellevant en l'aspecte econòmic. L'any 1980 s'havia iniciat la revista «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», entesa com a revista científica de l'AILLC, semestral i oberta a la participació de tots els socis. D'altra banda, amb l'augment dels socis es preveia que les actes dels col·loquis esdevindrien de més d'un volum, la qual cosa comportava que, amb la represa de les institucions catalanes, si les quotes no cobrien totes les despeses d'edició i de tramesa de circulars o de llibres, es podrien demanar subvencions a la Generalitat i a altres organismes del país.

A partir del llibre d'homenatge que es va dedicar al pare Massot amb motiu del seu vuitantè aniversari (J. Manent ed., 2021), he recollit alguns, només alguns, dels qualificatius que el descriuen com a investigador i com a persona: erudit, savi, rigorós, meticulós, sever en els errors científics, polifacètic, ben informat, pedagògic, mestre, treballador infatigable, educat, dolç de tracte, conciliador, tímid, humil, conversador, generós amb el seu temps... Ara bé, jo em vull centrar en la faceta d'editor del pare Massot. És prou sabut que ha estat una figura clau en el món editorial. Just l'any que ens vam conèixer, el 1970, després d'una estada a Alemanya, l'abat de Montserrat, Cassià Maria Just, li va demanar un informe per tal de potenciar les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, una editorial dedicada fins llavors només al tema religiós, però una de les més antigues —si no la més antiga— d'Europa. A la vista de l'informe, l'any següent l'abat li encarregà la direcció de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i, com que, a més de totes les altres virtuts que se li atribueixen com a intel·lectual i com a persona, era un gran gestor, ben aviat va fer que les Publicacions obrissin oficina a Barcelona, com a lloc de distribució i més tard de venda de llibres. Va ampliar en moltes direccions de la cultura i de la ciència el catàleg de l'editorial, amb llibres i amb revistes; la seva aportació com a investigador i divulgador forma un bon gruix dins aquest catàleg, i també cal remar-

car que en la faceta d'editor —com en la d'investigador— la seva activitat s'ha desplegat per tot el domini lingüístic del català. Un cop per setmana es desplaçava des de Montserrat i exercia de director a l'oficina de Barcelona. Normalment, i durant dècades, els dimecres a primera hora del matí va ser un més dels usuaris de la línia 3 del metro de Barcelona. Si anant jo cap a la facultat me'l trobava —perquè fèiem el mateix recorregut, de la plaça Lesseps a la plaça Catalunya— en l'enllaç de la línia 3 amb la 1, com que portàvem direccions oposades, encara solíem fer una aturada llarga per acabar d'afinar detalls sobre la conversa, i això malgrat que, a vegades, la nit anterior, durant el sopar, ja havíem fet durar la xerrada fins a les tantes.

El pare Massot, a més de secretari de l'AILLC, va assumir molt aviat la tasca d'editor de les publicacions de la nostra associació. L'any 1973 s'havien editat les actes del Col·loqui d'Estrasburg dins la col·lecció Actes et Colloques de la casa Klincksieck de París, però els preparadors de les actes del d'Amsterdam van tenir dificultats amb l'editorial que les havia d'editar, de manera que Josep Massot —com a director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat— va assumir-ne la publicació i va fer traduir al català les ponències que s'havien presentat en francès o en castellà. Al mateix temps que es feien totes aquestes gestions ja s'estaven preparant les actes de Cambridge, que van sortir al carrer el mateix any que les d'Amsterdam, el 1976, editades per The Dolphin Book Co. Ltd, d'Oxford. O sigui que, a partir de 1976 —i llevat de les actes dels col·loquis de València i de Bucarest— el pare Massot, a través de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, va editar les actes completes de la resta de col·loquis. D'altra banda, com ja he dit, l'any 1980 va encetar la publicació dels «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», i dins el mateix format de la revista va dedicar diferents volums a repertoris de catalanòfils i a la història de l'Associació. El pare Massot no era un editor convencional, i, abans de rebutjar un treball, era capaç de refer-lo de cap a peus. Portava la feina d'editor fins a les últimes conseqüències: revisava els textos, corregia errors —si calia— i sovint hi aportava noves dades o les completava. Malgrat que les actes dels col·loquis tenen un o més d'un coordinador d'edició, en totes hi ha la feina pacient i callada de lector i revisor feta per Josep Massot. Els «Estudis de Llengua i Literatura Ca-

talanes», concebuts des de l'inici com a miscel·lànies d'homenatge, han tingut una periodicitat semestral des de 1980 fins a l'any 2014. Posteriorment han tingut una periodicitat anual, i han permès a molts investigadors principiants donar a conèixer el resultat dels seus treballs al costat d'articles d'investigadors de prestigi. I, article rere article, volum rere volum i any rere any, el pare Massot hi ha actuat, com a mínim, de revisor, corrector i assessor. En aquesta faceta, com en totes i tal com diu Ramon Pinyol (2021: 51), «Té» —tenia, hem de dir, malauradament— «un sentit de la responsabilitat sense esquerdes». És més, al seu costat, a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, s'han format alguns dels editors, correctors i preparadors d'originals per a la impremta més prestigiosos del país.

A finals de l'any 1993, el pare Massot va començar amb les arrítmies i algun altre problema de cor, de manera que els metges —el seu pare n'era un— li van aconsellar alliberar-se de part de la feina. Així és com el professor Badia i Margarit a finals de l'any 1993, quan s'estava preparant el Col·loqui de Frankfurt am Main, em va proposar de substituir el pare Massot com a secretària de la nostra associació. Durant la reunió de l'Assemblea a Frankfurt es va oficialitzar el relleu d'un càrrec que vaig exercir fins a l'any 2018, una responsabilitat que, com la de tresorer, sembla ser que en la nostra associació dura fins que l'interessat diu prou. En previsió d'aquest relleu, el president de l'AILLC, Giuseppe Tavani; el secretari Massot, i el tresorer delegat a Catalunya, Joaquim Rafel, van fer gestions per tal de formalitzar un espai físic a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i es va signar un conveni AILLC-IEC en aquest sentit. Així és com a finals de 1993, l'AILLC —que des de l'any 1986 tenia sobre el paper una segona seu oficial a l'Institut d'Estudis Catalans— va passar a tenir-hi també un espai físic, en forma d'una taula de despatx, una cadira i un armari. El conveni també incloïa que una persona del Servei d'Administració de l'Institut dediqués un dia de la setmana a col·laborar amb Secretaria i Tresoreria en les tasques administratives de l'Associació, i molt especialment en la tramesa de la correspondència i de les publicacions. Tant en aquest aspecte com en la gestió de la Secretaria, l'assessorament del pare Massot i la seva experiència van ser fonamentals: em va indicar els procediments per a la sol·licitud de subvencions i per a l'or-

ganització dels col·loquis, especialment per al de Frankfurt, que era imminent. I, amb la meticulositat que el caracteritzava, sempre em va enviar puntualment redactades les convocatòries i crides d'articles per a les miscel·lànies dels «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes» que programava.

No sé si en la meva exposició he acomplert les expectatives que tenien els organitzadors d'aquest col·loqui quan em van encomanar de fer una intervenció en record del pare Massot i em van dir que no fos ni molt acadèmica ni molt formal. M'he centrat en alguna vivència personal i en aspectes directament relacionats amb la nostra associació, i he deixat de banda tota la feina d'investigador de Josep Massot i Muntaner en diferents àmbits de la història i de la literatura, medievals i contemporànies, de la cultura popular i el folklore, de la religiositat, de la societat i del país, aspectes que queden reflectits en les publicacions de Montserrat. I, com que he donat prioritat a la relació amb la nostra associació, tancaré la intervenció amb paraules manllevades d'un membre del Comitè Científic d'aquest Col·loqui de Vic i d'un membre de la Junta, que sintetitzen totes les facetes del pare Massot. Ramon Pinyol (2021: 52), en el volum d'homenatge a Josep Massot que es va publicar el novembre de l'any passat amb motiu del seu vuitantè aniversari, escriu: «Les publicacions montserratines, quan et mires el catàleg, fan la sensació que som en un país normal. En una època en què el que impera és la ficció, les obres d'humanitats, religiositat, ciències socials i literatura infantil i juvenil de les PAM constitueixen un cas tan singular que bé podríem dir que han permès la cultura catalana d'aquests diguem-ne darrers seixanta anys, de mostrar-ne la vitalitat i l'alt nivell. En realitat, són, com ara es porta de dir-ne, una veritable estructura d'estat». I, en el mateix volum d'homenatge, també ho rebla Rafael Roca (2021: 447), el nostre tresorer actual: «Si alguna cosa queda clara, a aquestes altures, és que la ciutat dels llibres de la llengua catalana no seria la mateixa sense l'extensa i generosa aportació de Josep Massot i Muntaner, sense el mestratge del pare Massot».

Lídia Pons i Griera
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

BADIA MARGARIT, A. & STRAKA, G. (eds.) (1973). *La linguistique catalane. Colloque International organisé par le Centre de Philologie et Literattures Romanes de l'Université de Strasbourg du 23 au 27avril 1968.* París: Editions Klincksieck.

LORDA I ALAIZ, F. M. & ROUDIL, J. (eds.) (1976). *Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el Català. Amsterdam 1970*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MANENT, J. (ed.) (2021). *El monjo, l'historiador i l'editor. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASSOT I MUNTANER, J. (juny 1988). «L'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (1968-1988)». *Revista de Catalunya* 20, pàgs. 153-157.

MASSOT I MUNTANER, J. (ed.) (1992). *L'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (1968-1992)*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PINYOL, R. (2021). *Josep Massot, president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC*, dins MANENT, J. (ed.). *El monjo, l'historiador i l'editor. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 49-53.

ROCA, R. (2021). *Introducció* a la *Bibliografia de Josep Massot i Muntaner*, dins MANENT, J. (ed.). *El monjo, l'historiador i l'editor. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 443-447.

«Serra d'Or», núm. 750 (juny 2022). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

TATE, R. B. & YATES, A. (eds.) (1976). *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Primer Col·loqui de l'AILLC)*. Oxford: The Dolphin Book Co., Ltd.

INTRODUCCIÓ

Tot recordant Josep Massot i Muntaner (1941-2022)

Josep Massot i Muntaner ha estat secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes durant vint anys (1973-1993). La seva labor ha estat molt valuosa per fer créixer l'associació, assessorar la Junta, organitzar els congressos triennals, publicar-ne les actes i atendre les freqüents consultes dels seus membres. Ara l'Associació ha decidit publicar-li una miscel·lània d'homenatge, un acte de justícia pels anys que li va dedicar, especialment organitzant i publicant miscel·lànies d'homenatge a personatges prestigiosos del camp de la llengua i literatura catalanes, i per la múltiple activitat desplegada a favor de la nostra llengua, cultura i estudis literaris. Els seus amics i amigues hauran tingut ocasió, a través de les seves contribucions, de manifestar-li el seu agraïment i la seva admiració.

A més d'aquesta raó específica, Josep Massot ha de ser considerat un homenot de la nostra cultura. La seva formació i inquietud literàries comença en la seva infància quan ja als set anys llegia les *Rondaies Mallorquines* de Mn. Alcover, poc després repassava els volums del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (fins i tot un infant s'hi devia recrear amb la prosa festiva de l'il·lustre canonge) i als quinze anys ja col·laborava en una revista del seu col·legi. Començada la carrera de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, als dinou anys ja havia acabat dos articles sobre el romancer i per la seva inquietud investigadora, els companys de carrera l'anomenàvem afectuosament

Massot i Pelayo, comparant-lo amb la copiosa producció del polígraf asturià; durant aquesta etapa universitària també va freqüentar els clandestins *Estudis Universitaris Catalans* de l'Institut. El seu volum de publicacions —signades a voltes amb pseudònim, incloent-hi llibres, articles, pròlegs, ressenyes— depassa el nombre de 1.200, i són d'una temàtica molt variada: a més dels estudis inicials del romancer —tema molt ampliat com a preservador i continuador de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*—, el savi benedictí de Mallorca va ocupar-se d'història de l'Església, guerra civil a Mallorca (amb llibres traduïts al francès i l'alemany), teatre antic, literatura, filologia, biografies de personatges de la cultura catalana, etc., una obra vasta i rica per a qui «llengua, literatura i història sempre han anat juntes». No hi trobareu fullaraca, sinó seriós contingut, moll, bessó de constants novetats pouades en documentació de primera mà, sense que falti, aquí i allà, algun detall desconegut aleshores, com quan, relativament a la col·laboració de Manuel de Montoliu en la publicació del *Diccionari Aguiló*, afegeix la de Casas Homs, considerada «feina de bastaix». Ressenyador d'altres obres, no estalviava una certa duresa en la seva crítica. S'hi ha d'afegir encara la tasca d'editor, renovador i impulsor de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1971) —en un any va publicar 120 llibres—, de la revista *Randa*, de temes baleàrics, entre altres. Ha format part d'institucions i acadèmies estimuladores de la cultura catalana (Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana de Llengua i Literatura, Acadèmia de Bones Lletres). Per tot això, al llarg de la seva vida ha rebut premis i distincions diversos, entre els quals cal citar el Premi Francesc de B. Moll, el Premi Sanchis Guarner, la Creu de Sant Jordi, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, els Doctorats Honoris Causa de les Universitats de les Illes Balears i de València, la Medalla d'Or del Consell Insular de Mallorca, la Medalla d'Or de la Xarxa Vives d'Universitats.

Una obra tan extensa, diversa i original no s'explica més que com a producte d'una intel·ligència preclara, una memòria feliç, una voluntat fèrria, un esperit de treball dinàmic, una constància sense pausa, un amor acendrat a la seva —la nostra— llengua, amb un denominador comú que és la generositat ostensible en els ajuts als companys i amics, corregint-los textos, refent-los originals o publicant-los llibres previsi-

blement de poca difusió. Tribut de justícia aquesta miscel·lània que ens recorda emotivament l'home bo, l'home savi, el treballador infatigable que era el nostre Josep Massot i Muntaner.

JOAN VENY
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

«MOTS Y REFRANES PROPIS DE L'ALTA GARROTXA», UN GLOSSARI DIALECTAL MANUSCRIT (INÈDIT) DE MARIAN VAYREDA

Introducció

Arran de la presentació a Girona de l'edició *La fi del Renegat i altres narracions* de Marian Vayreda (2025) vaig saber, a través de Pep Vila i Medinyà, que a la Col·lecció Vayreda de la Biblioteca Marià Vayreda d'Olot hi havia un manuscrit que contenia un vocabulari dialectal autògraf (inèdit) de l'escriptor olotí.

Es tracta del ms. CV 5/1 *Mots i refranys de l'Alta Garrotxa*, que consta d'un sobre postal amb l'epígraf, a l'anvers, «Mots y refranes propis de l'Alta Garrotxa», amb dos fulls manuscrits amb el glossari, aparentment amb disposició alfabètica, però amb un cert desordre intern. En aquest sentit, tractant-se d'un ms. amb ortografia prefabriana, entre els mots que comencen per *A* trobem entrades que haurien d'anar a la *E*, com ara *Asdernegarse o Esdernegarse* (per *esdernegar-se*) i *Asternagat* (per *esternegat*). A més, només observant el f. 1*r* (que conté els mots de *A*, *B* i *C*) hom s'adona del desordre alfabètic de les entrades; al f. 1*v* la llista de les entrades de *F* són abans que les de *D* i *E*.

El manuscrit no duu data. Tanmateix, atenent el fet que algunes de les solucions lèxiques són emprades a *La punyalada* —«una obra que hauria aparegut amb peu d'impremta Olot 1902, va sortir a la llum, primer per capítols [...] a la revista de Matheu ["La Ilustració Catalana"] des de juny fins a desembre de 1903, i després en forma de llibre el 1904» (Casacuberta & Parera 2021: 11-12 [dins Vayreda 2021])—

i també a algunes de les narracions breus de Vayreda (1890-1900), és molt plausible que el manuscrit s'hagi de datar el darrer decenni del s. XIX.

Anàlisi del corpus lèxic vayredià

Per a l'anàlisi d'aquest corpus lèxic, en regularitzo ortogràficament les veus manuscrites: *Alabray* per *alabrai*, *Asternagat* per *esternegat*, *Aygatxe* per *aigatge*, *Bunyaroch* per *bunyaroc*, *moxal* per *moixal*, etc. Però en respecto les variants fonètiques: *baumejar*, *corregai*, *flicasseia*, etc.

També reordeno alfabèticament les entrades (en cursiva i negreta). Els mots i locucions que Vayreda hi reporta duen en general el signe «=» (que transcric) entre l'entrada lèxica dialectal i l'accepció (que dono entre cometes simples). Les definicions vayredianes són explicitades a través de sinònims o breus descripcions (no exemptes de dialectalismes i de castellanismes,[1] que respecto, si bé amb regularització ortogràfica). Al final del corpus Vayreda escrigué nou mots i una locució sense accepció (que incloc igualment en el corpus), probablement perquè encara no en coneixia el significat precís, cosa que indicà mitjançant el signe «?» (que també reporto, entre parèntesis i amb cometes simples). Entre el corpus lèxic dialectal (f. 1*r*, 1*v* i 2*r*) i els mots anotats sense definició (f. 2*r*), hi ha diverses locucions i frases fetes, algunes de les quals definides i altres en blanc, generalment també amb ús del signe «=»; les transcric i analitzo al final del corpus lèxic de manera independent, com ho feu Vayreda.

[A]

abanyocar = 'masegar'

No apareix a *DCVB* ni a *DECLC*, ni amb base lèxica *bony* (suposant una base **abonyocar*, amb dissimilació posterior) ni *banya* (amb sufix —o infix— *-oc*). Cf. infra *bunyaroc*.

1. Alguns estudiosos de l'obra vayrediana, com Josep Miracle, n'han criticat el grau de castellanismes. Sobre aquesta qüestió, vegeu Bosch 1995 (166-167) i Bosch (2025: 14 [dins Vayreda (2025)]).

acatenar-se = 'afilerar-se el bestiar dal[t] d'una carena'

No apareix a *DCVB* ni a *DECLC*, tret de l'antic *catena* (*DCVB*) per *cadena*. Cf. *carenat* 'serrat que forma carena' i *carenejar* 'fer via per la carena d'una muntanya' (*DECLC*: s. v. *carena*); *acadenar* i el cultisme *catenària* (*DECLC*: s. v. *cadena*).

afatxegar-se = 'pastar-se la terra fangosa'

No trobem el mot a *DCVB* ni a *DECLC*. Tanmateix, *DECLC* (s. v. *fàstic*) es fa ressò d'un parònim *afatxar-se* 'fastiguejar-se' (i derivat *afatxós* 'pesat, carregós'), que s'adiria morfològicament i semànticament amb *afatxegar-se* (amb sufix *-eg*): «*Afatxar*, pres del francès *fâcher*, per l'occità, quan en fr. la *ch* encara sonava [t͡ʃ]» (*DECLC*, I: 63*b*) i «propagant-se recentment a la llengua d'oc, des d'on fins s'ha ficat a Pallars i Ribagorça: *estar afatxat* 'fastiguejar-se' a Tor, *afatxós* 'pesat, carregós' a Bonansa» (*DECLC*: s. v. *fàstic*). També *DCVB* recull *afatxar* 'molestar, fastidiar, fatigar' («probablement d'un creuament *afartar+empatxar*») i derivat *afatxós* 'molest, amoïnador, carregós'.

aigatxe [per ***aigatge***] = 'rosada forta'

La lliçó del ms. «aygatxe» respon a una realització [əjˈɣat͡ʃə], amb ensordiment de la consonant prepalatal (a més de la monoftongació). *DCVB* (s. v. *aiguatge*) recull el mot (amb realització [əjˈɣad͡ʒə]) amb accepció equivalent: «Mullena que es produeix en les matinades d'estiu, per condensació del vapor d'aigua de l'atmosfera», a Banyoles, Camprodon, Olot, etc.

amarrir [=] '(?)'

DCVB (s. v. *amarrir, 1*) recull el verb al Conflent i l'Empordà per a «Unir-se sexualment el marrà amb l'ovella». També *DECLC* (s. v. *marrà*), amb variant *marrir* 'cobrir el marrà a les ovelles': «va veure sortir un marrà de dintre de l'aigua, que les hi va *marrir* totes».

alabrai = 'cridòria'

Apareix el mot a *La punyalada*: «Sonaren alguns trets i, entre l'alabrai de crits inintel·ligibles, se percebí clara una veu que deia» (Vayreda 2021: 208), amb accepció 'guirigall, crits de moltes persones que no s'entenen', citació que també dona *DECLC* (s. v. *àrab*, *aràbic* i *alarb*): «D'un derivat d'*alarb* [...] amb sentit semblant, però sobretot com a resultat d'un encreuament amb *hebraic*, que s'usà amb el mateix

valor, resultà un mot comarcal *alabrai* 'cridòria incomprensible de gent que no s'entenen'». Cf. «Crits que fan alguns o molts animals junts; crits de moltes persones que no s'entenen» (*DCVB*: s. v. *alabrai*) i, a l'Empordà, «*Parlar a l'hebraic* (pronunciat *alabrai*): parlar embullat, de manera inintel·ligible» (*DCVB*: s. v. *hebraic*).

alimàries, fer ~ = 'pujar dal[t] d'un arbre o roca i fer gestos amb perill de caure'

Cf. *DCVB* (s. v. *alimara* o *alimària*) 'foguera que serveix de senyal': «de l'àrab *al-imara*, 'senyal' [...]. La forma *alimària* prové de *alimara* amb contaminació o influx analògic de *llumenària*»; en pl. per a «il·luminació feta amb molts de llums, per senyal de festa» i, al Rosselló, «Demostracions exagerades d'espant, admiració, protesta o altre sentiment, amb moviments i crits excessius»; també loc. *fer alimaris* per a «fer ganyarotes, carusses ridícules». *DECLC* (s. v. *alimara*) recull el mot amb el sentit de 'lluminàries', «a partir d'*alimara* (de l'àrab) 'foguera que serveix com a senyal o per celebrar una solemnitat'».

aprix = 'de poc, faltar poc per a alcançar una cosa, frec a frec'

Cf. *DCVB* (s. v. *aprixar*, a partir de *DAg.*) per a 'aproximar' (Plana de Vic). També *DECLC* (I: 347*b*) recull la forma *aplixar*, «que el *DAg.* localitza cap a Girona, resultat d'una contaminació, per part d'*aplegar*, de la variant *aprixar* que el *DAg.* localitza cap a Vic, per a 'acostar, aproximar': formes avui quasi oblidades d'un mot que degué tenir abans una extensió comarcal més ampla», variant d'occità antic *apreissar*, *apressar*, *preissar*. És més, quant a *aprixar* 'acostar' (< APPRESSIARE), «és clar que la idea deriva de la noció d'oprimir o acorralar el bestiar contra les parets d'un lloc estret» (*DECLC*: s. v. *aprés*). Per tant, el nostre *aprix* s'obté per derivació regressiva.

ara i adés = 'de tant en tant'

Recollit així al *DIEC2* (s. v. *ara, 2*). Per a més detalls, vegeu *DECLC* (s. v. *adés*).

[B]

babinar[2] = 'pretenir; rabiar'

No trobem aquesta accepció en els reculls lexicogràfics consultats, probablement amb el sentit de «Estar en gran desig» (*DCVB*: s. v. *rabiar*). Cf. *bobinar* per a «Enrevoltar fil a un rodet, formar bobina», a partir d'una citació *babinar*; tanmateix, *DECLC* (s. v. *bobina*) puntualitza que és «increïble que el verb *bobinar*, en la variant *babinar*, estigui ja documentat en català —on el mot és importació ben secundària del Nord de França».

balloc = 'grapat; punyat'

DCVB (s. v. *balloc*) recull el mot a Lledó d'Empordà per a «Pilot, aplec compacte i desordenat de diverses coses», que relaciona amb *ballaroc* («Pilot, aplec compacte i desordenat de diverses coses»), que a Olot també és «Floc de llana o d'una altra cosa flonja» (*DCVB*: s. v. *ballaroc*). Cf. *ballaroc* (i *ballarusca*) 'borralló, floc de neu' (Juanola (1958: 23).

barloca = 'garla'

Apareix a *La punyalada*: «Escolta'm, dona [...], prou de barloca, que va de veres» (Vayreda 2021: 205), per a 'tabola, manifestació sorollosa d'alegria', accepció que trobem a *DCVB* (s. v. *barloca*), mentre que *garla* és 'acte de garlar; xerrameca, abundància de paraules' (*DCVB*). Cf. *barloca* 'tabola, broma' (Juanola (1958: 24).

bascós = 'peresós'

De totes les accepcions que recull *DCVB* (s. v. *bascós*), només s'hi adiu 'negligent, deixadot' (a Llofriu i Campmany), com les que enregistra *DECLC* (s. v. *basca*), entre les quals, també a l'Empordà, «es diu del qui troba difícil de fer una cosa: "Sóc molt bascós de mudar-me" (Empordà)».

baucis = 'buit, fondal, precipici'

El trobem a *La punyalada*: «Havia de cercar dona, però no una dona qualsevol, sinó presentable i que omplís el baucis de mon entorn» (Vayreda 2021: 43). *DCVB* recull el mot a la Garrotxa: «Depressió sobtada o quasi vertical del terreny», amb citació de P. Vayreda: «*El poble coneix el baucis de referència per El salt de la reina mora*». És un derivat de *balç* 'cingle, precipici', a partir de *bauç* amb

2. Ms. «Babinar», potser per *bobinar*.

vocalització de *l* travada (com *bauma* 'balma' —i infra *baumejar*— i *fauç* 'falç'), que *DECLC* (s. v. *balç*) atribueix a l'occità.

baumejar = 'ressonar'

Derivat verbal a partir d'una base *bauma* (per *balma*), solució amb vocalització de *l* travada (força estesa en català nord-oriental).[3] Se'n fa ressò Coromines, a partir d'una citació de *La punyalada* (1904): *balmejar* (o *baumejar*) 'ressonar cóncavament com un so en una cova o lloc balmat' («—D'on surts? —digué ell amb veu que li *baumejava* dins el pit»).[4] En canvi, cf. el derivat regressiu *balmar* a *DCVB*, amb variant *baumar* a l'Empordà, per a «Excavar, fer clots o balmes a un terreny», que s'allunya de l'accepció vayrediana. En canvi, notem la descripció acústica de *bauma* a *L'àvia Tita*: «Cada soca d'arbre, cada pedra, cada bauma era un eco que responia carinyós a aquella veu amiga, omplint entre tots l'espai d'una harmonia estranya i salvatge que a mi m'arribava al cor» (Vayreda 2025: 30). Cf. *baumejar* 'ressonar' (Juanola 1958: 24).

bilorda [per ***vilorda***] = 'farda, brutícia'

A *La punyalada* llegim *vilorda*: «—Ja ens veurem les cares, maleït sac de vilorda!» (Vayreda 2021: 72), que recull *DECLC* (s. v. *vilorda*), a partir de *DAg.*: «1) brut de pols; la taca i ço que la causa, com el fang (prov. de Girona): ex. *quanta vilorda!*; 2) Camprodon: nom genèric dels arbusts; ex.: diuen *vilorda* als boixos, als avellaners bords»; i variants *bilorda* (Empordà): «Brutícia amb què es cobreix un rec, canonada etc.; ço que embussa el pas de l'aigua» i *bulorda*: «Brossa que els aiguats deixen a les vores dels rius; fullaraca que resta sota els dipòsits de llenya, brancatge per al foc». Cf. *DCVB* (s. v. *bilorda*), que recull el mot a l'Empordà per a «brossalla, vegetació menuda o residus de fullam i branquetes»; i *DECLC* (s. v. *brossa*), que dona les variants *bulorda* (Conflent, Empordà) i *bilorda* (Gironès, Alt Empordà i Torelló), que «és un quasi-sinònim de *brossa* (del qual solament es diferencia en tant que marca un poc més el matís de brutícia o

3. Cf. Monturiol & Domínguez (2024: 82, s. v. *bauma*). També a Tossa (Bosch & Sallés 2025: 196, s. v. *bauma* i *baumat*), on *bauma* és 'balma' i 'calma, bonança' i *baumat* 'balmat, entumit' i 'aplicat a les sureres velles, amb l'escorça de suro molt solcada, i als suracs buits'.

4. Cf. Vayreda (2021: 209).

impuresa)», com l'accepció vayrediana, per bé que «no documentat fins als escrits de c. l'any 1900 (Ruyra, Bertrana, Víctor Català)».

brui = 'bri d'herba'

Solució amb iodització, a partir de *brull*. Amb aquesta accepció, *DCVB* (s. v. *brull, 2*) només recull (a Mallorca) *brui* per a 'brotada tendra dels cereals'; cf. *fer brui* 'fer profit' (Llofriu). I *DECLC* (s. v. *brollar*): *brull* 'brotada tendra'.

bromissol[5] = 'bellug[u]eig'

No recullen el mot *DCVB* ni *DECLC*. Podria ser una variant de *bramissol*, per assimilació vocàlica, a partir de *bram* (potser amb pressió de *borrissol*). *DCVB* recull *bram, 1* per a «soroll intens i eixordador de la tempesta, del vent o de la mar avalotada» i *bram, 2* per a «corrent impetuós d'aigua», que s'acosta a l'accepció vayrediana. *DECLC* (s. v. *bramar*) recull diversos derivats de *bram*, com *bramular* («la lluita heroica del pescador amb la mar bramulanta», «impetuosa la simfonia de la mar bramulanta»), *bramulós*, etc.

bunyaroc = 'cosa apilada en desordre'

DCVB (s. v. *bunyaroc*) recull el mot a la Garrotxa per a «aplec de coses apilotades en desorde» (a Lledó d'Empordà, «bunyarocs d'olives espesses»), que fa derivar de *bunyoc*: «Pilot, aplec compacte de coses, especialment d'una fruita» (Empordà), que «sembla venir de *manyoc* amb contaminació de *puny* o de *bunyol*» (*DCVB*: s. v. *bunyoc*). Cf. supra *abanyocar*.

[C]

cagarinc = 'dèbil, que es deixa regir per qualsevol'

DCVB no recull aquest derivat de *cagar*, només *cagarina* per a «home covard, pusil·lànime (Vallès)»; *DECLC* dona diversos derivats de *cagar* i de *cagarro*. Cf., però amb [r], *cagarri* i *cagarricó* a *DCVB* i *DECLC*.

clotxa = 'forn de carbó fet de troncs vells'

Cf. *DCVB* (s. v. *clotxa, 1*) per a 'clot de poca profunditat' i «sitja, depòsit subterrani on es guarden les patates» (Maçanet de Cabrenys). Coromines en recull traces a l'Alt Empordà: «Sot que es fa en un conreu

5. La cal·ligrafia de Vayreda indica la lliçó «Bromissol», si bé no podem descartar «Bramissol».

per amagar-hi pedres i aprofitar terra» (Llers) i, sobretot, «l'olla que és a la pila carbonera, per coure-hi el carbó» (*DECLC*: s. v. *clot*).

coma = 'puig emboscat'

De les accepcions de *DCVB* (s. v. *coma, 4*), s'hi adiu més «prat alterós, generalment situat en cims aplanats, ric de bon herbatge i molt estimat per a pastura» (Alt Empordà, Ripollès). El trobem a *L'àvia Tita* (1890) com a topònim: «No, no, deixeu-me estar. Aneu tirant cap a la Coma o no us mogueu d'allí hasta que jo vingui; aneu, aneu» (Vayreda 2025: 33).[6]

corcremat = '[amb] ràbia al cor'

No el trobem als reculls lexicogràfics consultats. Cf., amb radical *cor*, el compost *corcovada* 'geperuda' a *L'àvia Tita*: «Arrugada com una pansa i corcovada com un eriçó, semblava que anava buscant agulles pels racons» (Vayreda 2025: 29).

corregai = 'rec que corre pel camp'

Amb iodització, el trobem a *La punyalada*: «Un petit corregay que desembocava de la gran depressió de la montanya» (Vayreda 1903: 293); *corregai* a Vayreda (2021: 209) per a 'xaragall, incisió erosiva que produeix l'aigua de la pluja en escórrer-se per un terreny inclinat'. El recull *DECLC* (s. v. *còrrec*), amb solució *corregall* 'plec de muntanya a manera de còrrec', «anotat viu en el Conflent». Derivat de *còrrec* 'barranc', amb sufix *-all*, que esdevé -[aj] per iodització, habitual en cat. nord-oriental.[7] De fet, trobem *còrrec* a *La punyalada*: «—Talaia avall, els del còrrec!» (Vayreda 2021: 208) i «—No ens moguem d'aquí. És el còrrec que hem de vigilar» (ibíd.: 209).

Cf., amb base lèxica *sorra*, *xorranc* 'xaragall' (per palatalització de *s-*) a Monturiol & Domínguez (2024: 222) i *xòrrec* a *L'àvia Tita* (1890): «I s'arrencà rostos avall tot plorant. A l'arribar al *xòrrec* encara es tornà a girar» (Vayreda 2025: 33).[8]

[D]

6. Cf. «anéu tirant cap à la Coma» (*L'Olotí*, 149: 715).
7. Cf. el mot vayredià *rossegall* (sense iodització).
8. Cf. «xórrech» (*L'Olotí*, 149 [1890]: 715). «Podem creure que tindria una formació semblant *xòrrec* [*DAg.*]: «xaragall, terreny petit i profund, cavitat estreta en la qual es recullen les aigües de les pluges» (*DECLC*: s. v. *sorra*).

davall caient = 'llevant caient'

Cf. la loc. *(anar de) caient llevant* per 'anar malament, pitjorar', que *DCVB* (s. v. *caient*) recull a l'Empordà. *DCVB* (s. v. *avall*) dona un anàleg *anar per avall* 'minvar, sofrir diminució o depressió'.

[E][9]

embausar-se = 'entollar-se'

Variant amb vocalització de *l* travada d'*embalçar* que recull al Vallespir *DCVB* (s. v. *embausar*).[10] El ms. duu «Enbauzarse», que deu respondre a una realització sonora. Cf. «Llançar per un balç o altre lloc profund» (*DCVB*: s. v. *embalçar*) i, amb proximitat semàntica al nostre *embausar-se*, «tirar terra damunt la sèquia de la vinya i posar un cove de fems per cada cep» (*DCVB*: s. v. *embalsar*). *DECLC* (s. v. *balç*) recull *embalçar* 'estimbar, llançar rostos avall' i *esbalçar-se* 'caure daltabaix', que no s'adiuen amb l'accepció vayrediana; tanmateix, *DECLC* (s. v. *trasbalsar*) registra (a partir de *DAg.*) *esbalçar* «fer malbé» i *embalçar* «escriví un poeta català de princ. s. xv».

enairar = 'enlairar; aixecar-se'

DCVB recull a Cassà de la Selva *enairar-se* per a 'enlairar-se' i 'pujar als cims'.

engingolar-se [per ***enginjolar-se*** (?)] = 'arrapar-se amunt'

Al ms. llegim «Engingolarse», que contrasta amb *enginjolar-se* que recull a l'Empordà *DCVB* (s. v. *enginjolar*) per a «Enfilar-se, pujar a un lloc difícil», que s'adiu amb l'accepció vayrediana. Amb tot, «no deu ser solament empordanès quan l'usa a la Garrotxa Marian Vayreda» (*DECLC*: s. v. *engirgolar*, que recull també *engirgolar* i *engingollar*). En tot cas, per a *enginjolar* «hi ha influència de *gínjol* [...] que de tota manera no fóra bona base semàntica per a cap de les idees expressades pel mot» (ibíd.).

A *La punyalada*, però, trobem *enginjolar-se*: «Deixàrem la riera, emprenent costa amunt cap al Celler, caminant bosc a través, enginjolant-nos polit a polit per entre alzines centenàries i moixals impenetrables» (Vayreda 2021: 208); «enginjolantnos» a Vayreda (1903: 293) i «enginjolant-nos» a Vayreda (1904: 373), que cita Coromines.

9. Marquem amb asterisc els mots que Vayreda llistà alfabèticament a la lletra *A*.
10. Cf. supra *baumejar*.

esclatacans = 'guilles que cansen als gossos'

No trobem el compost a *DCVB* ni a *DECLC*. Per a l'ús de la prep. *a* en verbs transitius que trobem a l'accepció manuscrita (habitual en Vayreda), vegeu Bosch (2025: 23).

****esdernegar-se*** = 'fatigar-se cridant'

A *La punyalada* llegim: «Que trobes que encara no fem prou, esdernegant-nos per aquestes garrotxes al darrere de qui començà per ser el teu enemic?» (Vayreda 2021: 160), amb accepció 'esforçar-se excessivament, fins a fatigar-se molt'. Cf. a *DCVB* (s. v. *esdernegar*) l'ús pronominal del verb per a «esforçar-se excessivament, fins a fatigar-se molt». En canvi, *DECLC* (III: 570*a*), a partir de *DAg.*, recull *esdernegat* 'cruixit, destrossat' i *esdernegar-se* 'escarrassar-se', citant *Sang nova* (1900) i *La punyalada* (1904): «Ells reculavan, vensuts, esdernegats y aglanats per aquell torrent desbordat d'improperis»[11] i «vaig caure esdernegat sobre la molsa, al peu d'un corriol, adormint-me de fadiga més que de sòn», que s'adiu més amb l'accepció manuscrita.

esfrimolar-se = 'engrunar-se'

Coromines el recull com a deformació d'*enfremunar* 'polvoritzar, destruir', «antic mot rossellonès i provençal, avui *(es)frimular* en algun parlar de les Illes i de les Alberes», «no gaire modificat (per dissimilacions)», tot remetent a una citació de *La punyalada* (1904): «Me sentia més gos que may, y l'*esfrimolar* entre mes dents aquella carnassa dura com sola, em produïa una sensació de plaer intensa».[12] *DCVB* (s. v. *esfrimolar*) recull el mot (com a v. tr.) a Prats de Molló i Eivissa: «Esbocinar, desfer en trossets petits», amb variant *frimolar* «Conjunt de miques; multitud de trossets petitíssims de pa o d'altra cosa» (*DCVB*: s. v. *frimolar*). Cf. *esfrimolar* 'esquinçar' (Juanola 1958: 42).

esmerniar = 'aclarir les brolles, esbardissar'

Coromines recull *esmerniar-se*, que «deu resultar d'un encreuament de l'it. *smaniarsi* 'desficiar-se, escarrassar-se' amb el castellanisme *esmerarse*» (*DECLC*, III: 606*b*). També *DCVB* (s. v. *esmerniar-se*), a partir de *DAg.* («sense indicació de procedència»), dona el mot per a «Afanyar-se, esforçar-se excessivament. "La gent

11. També «esdernegats» a Vayreda (2017: 302).
12. Cf. Vayreda (2021: 209-210).

s'hi esmernia per guanyar diners"». Per tant, sembla que la nostra lliçó (ms. «Esmarniar») podria tenir el matís semàntic de 'esforçar-se a esbardissar'. De fet, a la Garrotxa trobem el parònim *esmarmiar-se* (potser per assimilació de nasals), que Monturiol & Domínguez (2024: 127) recullen com a variant d'*esmarminyar-se* ('esparpillar-se'). Cf. *esmarniar-se* 'enginyar-se' (Juanola 1958: 43).

espinoc = 'buscall de roure'

No trobem el mot en els reculls lexicogràfics consultats. Tanmateix, a *La punyalada* apareix un parònim *espinyoc*, amb relació morfològica i semàntica, com a insult, per a 'estella (de barrina)': «—Calla, foscut espinyoc de tribana» (Vayreda 2021: 72), «com a dicteri despectiu contra un enemic» que «sembla ser pròpiament "pilotet de serradures apinyades" (de *tribana* = trepant o filaberquí)».[13] Per tant, amb el corresponent desplaçament semàntic i sense realització palatal de la nasal, derivaria de *pinyoc* («Manyoc; conjunt compacte de coses»), usat al Gironès, la Garrotxa i la Plana de Vic (*DCVB*), i regressivament d'*espinyocar* 'treure els pinyons de la pinya'; «amb molta extensió per la meitat Nord del nostre domini; no estrany a la zona barcelonina si bé més encara rossellonès» (*DECLC*: s.v. *pi*). Una altra hipòtesi partiria de la base lèxica *espí* (o *espina*), amb sufix *-oc*.[14]

Quant a l'accepció vayrediana (ms. «Boscall de roure»), cal notar *buscall* a *La punyalada* per a 'tros de branquilló molt prim que serveix per a cremar' (que s'adiria amb l'estructura morfofonològica d'*espinoc*): «Ell sí que, tan recalló, devia cremar com un buscall de pènol» (Vayreda 2021: 69), d'on *pènol* és 'mena de roure': «Roure de l'espècie *Quercus robur*», a la Plana de Vic (*DCVB*: s. v. *pènol*).[15] Tanmateix, cf. *buscall* 'tros de soca o de branca almenys de mig pam de gruix' a una altra citació de *La punyalada*: «S'hi bellugava una massa informe [...], sostenint-se arrambat a la roca, apoiat en dos buscalls» (Vayreda 2021: 188) i «empunyava amb l'esquerra un buscall, amb el que s'ajudava per

13. Hipòtesi semàntica que no lliga amb la nostra lliçó manuscrita.

14. Cf. *espí negre* (*DCVB*: s. v. *espí*) i *espinacal* 'card panical', que *DCVB* recull a la Garrotxa, l'Empordà i les Guilleries, recollit també per Monturiol & Domínguez (2024: 129). Cf. *espinyoc* 'espia' (Juanola 1958: 44).

15. *DECLC* (s. v. *penjar*) recull *pènol* 'espècie de roure de glans pèndules', «mot de Vic [...] i de la Garrotxa», amb citació de *La punyalada*.

a fer el saltiró» (ibíd.: 209). També Monturiol & Domínguez (2024: 88) recullen *buscall* i *buscai* per a «Tros de llenya gros, bastó gruixut», com també recullen *DCVB* (s. v. *buscall*): «Tros de soca o de branca gruixada, almenys de mig pam de gruix», entre altres llocs al Rosselló, la Garrotxa, l'Empordà, etc.; i *DECLC* (s. v. *busca*) per a 'garrot o tros de llenya', «un mot comú amb l'occità *busca* i francès *bûche*», si bé «usat en tot el domini lingüístic, amb diferències regionals, quant a la grandària de l'objecte» (ibíd.: 355*b*).

esquei = 'escletxa de la roca'

Recollit al Lluçanès i a la Plana de Vic a *DCVB* (s. v. *esquei*): «Esquerda, obertura més o menys estreta i profunda en la roca». *DECLC* (s. v. *esqueixar*) descriu *esquei* a partir de citacions verdaguerianes de *L'Atlàntida*, si bé «també en aquesta forma singular l'he sentit en alguns llocs» (Amer) i «més d'un cop es diu d'una escletxa de roca d'on raja una font, com a Sant Aniol de Finestres» (Garrotxa).

esternegat = 'estirat a terra'

DCVB (s. v. *esternegar*) el recull com a v. tr. a Sant Feliu de Guíxols per a 'estabornir'. Podria tractar-se d'una variant d'*esdernegar* (vegeu supra *esdernegar-se*), amb canvi de consonant dental; tanmateix, Monturiol & Domínguez (2024: 132, s. v. *esternellar*) recullen a la Garrotxa *esterneiar* 'deixar algú estès a terra' i *esterneiar-se* 'ajeure's, estirar-se còmodament'. Cf. a Tossa de Mar *esternegat* per a 'baldat, esterniat; fos, molt cansat' i 'estirat o ajagut (per esgotament o per una caiguda)' (Bosch & Sallés 2025: 301-302).

esterrissar-se = 'endreçar-se'

L'accepció vayrediana *endreçar-se* podria referir-se a «Posar dret o pla allò que és tort o corbat» o «Posar vertical allò que està ajagut o inclinat» (*DCVB*: s. v. *endreçar*). Tanmateix, *DCVB* recull al Gironès *esterrissar* per a «Esterrejar, fregar les rajoles», que sembla remetre a l'accepció d'*endreçar* de «posar en orde i netedat, cada cosa al seu lloc i en la manera convenient», que podem relacionar amb la veu garrotxina *esterrejar* 'netejar a fons', que «ve de *terra*, substància amb què es netejava antigament» (Monturiol & Domínguez 2024: 132).

[F]

flicasseia = 'colla'

Mot olotí (i vigatà) que recull *DCVB* per a «conjunt de persones o coses dolentes o inútils», amb realització [fɬikəˈsɛjə], del francès *fricassée* 'barreja'.

folga (ditxo),[16] ***per*** ~[17] = 'broma per riure'

DCVB recull *folga* a Barcelona per a «diversió, entreteniment agradable i rioler», amb les locucions *fer folga* o *anar de folga* 'dir paraules festives, fer brometa' i *prendre una cosa per folga* per indicar «prendre-la com a cosa de riure, de burla», a partir de *folgar*. També recollit a *DECLC* (s. v. *folgar*), amb citació de *La punyalada* (1904): «—Au, enllà, jan-fuma! —féu ella regirant-se per marxar, tot fent-li gonyes—, ja m'ho havia pensat que m'ho dèyau per *folga*».[18]

foradiu = 'foradet'

No el trobem a *DCVB* ni a *DECLC*, que recullen, però, *foradí* (*DCVB*) i *foradic* 'foradet' (*DECLC*: s. v. *trau*). Cf. *foranic* 'foradic' (Juanola 1958: 49).

frèjol = 'trist', 'esllanguit'

DECLC (s. v. *fracció*) recull *frèjol* (en relació amb *fràgil*): «En lloc d'això havia viscut un duplicat: com a mot popular, hereditari, el ll. FRAGĬLIS degué donar **fràjol*, lleument alterat en *frèjol* per contaminació del seu quasi sinònim *frèvol*: el defineix el *DAg.* "desmenjat, malalt" com a propi de la Plana de Bas; però es pot estendre a "magre, prim" de carn i àdhuc de roba», com recull *DCVB* (s. v. *frèjol*), a partir d'una citació de P. Vayreda: «De *frèvol,* amb la *v* canviada en *j* probablement per analogia de *fajol*. La regió on s'usa principalment el mot *frèjol* (Garrotxa, Plana de Bas) és especialment abundant de *fajol*» (hipòtesi que Coromines rebutja).

[G]

16. Ms. «dicho» (esmenat damunt d'una lliçó il·legible), un castellanisme que també recull *DCVB* (s. v. *ditxo*) per a «paraula o frase que crida l'atenció, sia per sentenciosa, sia per graciosa, per estranya, etc.».

17. Ms. «Folga dicho per» (els parèntesis i el símbol «~» són nostres). La nostra lliçó s'adiu amb la loc. *per folga* 'per riure, de broma'. I així ho recull també Casacuberta al «Glossari» de *La punyalada* (Vayreda 2021: 249).

18. Cf. Vayreda (2021: 204).

ÍNDEX

Lídia Pons i Griera, Pròleg. Records de vida i relació personal amb el pare Massot 5
Joan Veny, Introducció. Tot recordant Josep Massot i Muntaner (1941-2022) 15
Andreu Bosch i Rodoreda, «Mots y refranes propis de l'Alta Garrotxa», un glossari dialectal manuscrit (inèdit) de Marian Vayreda 19
Josep Camps Arbós, Joaquim Molas, estudiós i divulgador de la poesia vuitcentista (1960-1969) 45
Ferran Carbó, La relació personal i literària entre Josep Maria Llompart i Vicent Andrés Estellés 67
Joan Castaño i García, Dues revisions del text de la *Festa* o *Misteri d'Elx*: Mateu i Llopis *vs.* Sanchis Guarner 93
Jordi Colomina, Mapes i comentaris a les qüestions 48 ('rosada') i 49 ('rosada blanca') de l'*Atles lingüístic valencià* 117
Carles Cortés Orts, L'inici de l'exili: estudi comparatiu d'*Els vençuts* (1956), de Xavier Benguerel, i *Les plages du silence* (1991), de Serge Mestre 127
Marina Cuccu, Tradició i traducció en la ideologia de l'obra literària de Víctor Balaguer. 147
Josep-Vicent Garcia Raffi, La literatura infantil i juvenil i Ferran de Pol. 167
Lluís Gimeno Betí, Aspectes lingüístics del *Llibre de Privilegis de Catí* (segle xiv) 189

Carme Gregori Soldevila, La intervenció de Joan Fuster en la polèmica sobre la llengua original de *Bearn o la sala de les nines*. 211
Carles-Jordi Guardiola Noguera, Josep Massot i Carles-Jordi Guardiola: un itinerari epistolar. 2001 - 2021 227
Pau Joan Hernández de Fuenmayor, La figura del trinxeraire o nyèbit i la visió de la petita delinqüència en la narrativa seriada catalana del darrer quart del dinou 259
Joaquim Juan-Mompó, Les supressions en la *Història y portentosa vida de la extàtica y seràfica verge sancta Catherina de Sena* (València, 1736). 275
Joaquim Martí Mestre, Els protocols notarials com a font d'estudi del lèxic històric. Mots poc corrents en inventaris valencians antics 297
Irene Muñoz i Pairet, La relació intel·lectual i literària de Víctor Català amb Barcelona i Montserrat 321
Maria-Pilar Perea, Antoni M. Alcover i Àngel Ruiz i Pablo i la seva vinculació per fer progressar l'Obra del Diccionari 335
Philip D. Rasico, Toponímia de Torderes i Llauró: dues enquestes inèdites de l'*Onomasticon Cataloniae* (Rosselló, 1960). 359
Carles Riera - Josep Ruaix, Indagant sobre el topònim «Bussanya» 373
Pere Rosselló Bover, La relació entre Santiago Rusiñol i Gabriel Alomar 383
Vicent Simbor Roig, L'autoreescriptura d'una fita novel·lística: *Assaig d'aproximació a «Falles folles fetes foc»* 405
Caterina Valriu, Les rondalles religioses del corpus de narrativa oral Antoni M. Penya-arxiduc Lluís Salvador (1894-1895). 429
Albert Ventura, De bar en bar, de taula en taula: els *topos* de la Barcelona republicana i de l'exili a les novel·les de Vicenç Riera Llorca. 445
Joan Veny, Sobre l'ètim del mallorquí *xibiu* 'xiulet',' reclam', 'brancatge per a atrapar ocells', 'habitatge petit' 461

ISBN 978-84-9191-433-4

15580

9 788491 914334

Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2026